

Toplum ve Sosyal Hizmet

ISSN: 2147-3374 / E-ISSN: 2602-280X

Derleme Makale / Review Article

Zihinsel Muhasebe Eğilimi Çerçevesinde Bireylerin Finansal Karar Alma Süreci: Finansal Sosyal Hizmet Üzerine Bir Değerlendirme

Financial Decision Making Process in Individuals Within the Framework of Mental Accounting Tendency: An Evaluation on Financial Social Work

İbrahim Emre GÖKTÜRK¹, Emine SOYDAN²

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Sosyal Hizmet Bölümü, iegokturk@gmail.com, ORCID: 0000-0003-2881-1684

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, emine.soydan546@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0269-8890

Başvuru: 26.03.2021
Kabul: 17.09.2021

Atf:
Göktürk, İ.E. ve Soydan, E. (2021). Zihinsel muhasebe eğilimi çerçevesinde bireylerin finansal karar alma süreci: Finansal sosyal hizmet üzerine bir değerlendirme. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(4), 1543-1564.
DOI: 10.33417/tsh.903821

ÖZET

Davranışsal finans yaklaşımı, psikolojik ve sosyolojik faktörler nedeniyle tam olarak rasyonel kararlar alınamayacağını öne sürmekte ve bireylerin finansal kararlarını etkileyen bilişsel eğilimlerin olduğunu vurgulamaktadır. Bilişsel eğilimler içerisinde ise, özellikle zihinsel muhasebe eğilimi dikkat çekmektedir. Zihinsel muhasebe; finansal süreçlerin zihinde farklı sınıflar içerisinde izlenmesi, değerlendirilmesi ve sonuçlandırmasına ilişkin işlemler süreci olarak tanımlanabilir. Zihinsel muhasebe, finansal karar alma sürecinde kullanılmakta ve bireylerin kararlarını etkileyebilmektedir. Bireylerin finansal davranışlarını ve finansal karar alma süreçleriyle ilgilenen finansal sosyal hizmet yaklaşımı da, müracaatçıların rasyonel bir birey olarak toplum içinde yer alma kapasitelerini artırmaya yönelik müdahaleler yürütmektedir. Bu çalışmada, zihinsel muhasebe eğilimi ve zihinsel muhasebe eğiliminin bireylerin finansal karar alma sürecindeki etkisinin finansal sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada edinilen bulgular, zihinsel muhasebe işlemlerinin finansal davranışları düzenlediğini ve finansal karar alma sürecinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Kısa ve uzun süreli zihinsel hesaplamalar sayesinde bireyler, günlük ve aylık harcamalarını düzenleyebilmekte ve tasarruf, yatırım ve emeklilik gibi geleceğe ilişkin koruyucu finansal kararlar alabilmektedir. Özellikle ekonomik işlemlerin farklı sınıflar içerisinde değerlendirilmesi ve her sınıf için belirli bir bütçenin oluşturulması, bireylerin aşırı harcamalara karşı öz-kontrol sağlamasına yardımcı olmaktadır. Bireylerin zihinsel muhasebe ve diğer eğilimlere ilişkin farkındalıklarının artırılması, bireylerde finansal davranış değişikliğinin sağlanması ve finansal kapasitenin geliştirilmesi noktasında ise finansal sosyal hizmet çalışmaları ön plana çıkmaktadır.

Anahtar kelimeler: Zihinsel muhasebe, davranışsal finans, finansal karar alma, finansal sosyal hizmet

ABSTRACT

Behavioral finance approach argues that rational decisions cannot be made due to psychological and sociological factors and emphasizes that individuals have cognitive tendencies that affect their financial decisions. Among the cognitive tendencies, especially mental accounting tendency draws attention. Mental accounting; It can be expressed as the process of monitoring, evaluating and finalizing financial processes in different classes in the mind. Mental accounting is used in the financial decision-making process and can affect the decisions of individuals. The financial social work approach, which deals with individuals' financial behaviors and financial decision-making processes, carries out interventions to increase the capacity of clients to take part in society as a rational individual. In this study, it is aimed to evaluate the mental accounting disposition and the effect of mental accounting disposition on individuals' financial decision making in the context of financial social work. The findings obtained in the study show that mental accounting processes regulate financial behaviors and play an important role in the financial decision-making process.

Thanks to short and long-term mental calculations, individuals can regulate their daily and monthly expenditures and make protective financial decisions for the future such as savings, investments and retirement. In particular, the evaluation of economic transactions in different classes and the creation of a specific budget for each class help individuals to provide self-control against excessive spending. Financial social work studies come to the fore at the point of increasing the awareness of individuals about mental accounting and other tendencies, providing financial behavior change in individuals and improving financial capacity.

Keywords: *Mental accounting, Behavioral finance, Financial decision making, Financial social work*

GİRİŞ

Rasyonellik; akılcı, mantıklı ve uygun olan davranışları kapsamaktadır. Belirli bir hedef için alternatifler arasından en makul olana karar verilmesi rasyonel bir seçimi ifade etmektedir (Kitapçı, 2017: 86). Bireyler de her zaman rasyonel kararlar almak istemekte ve genelde rasyonel kararlar aldıklarını kabul etmektedirler. Ancak bireylerin maksimum yararı sağlayacak seçeneği her zaman seçemedikleri bilinen bir gerçek olmakla birlikte seçim sürecinde yaşanan sorunlar bireylerin rasyonel kararlar almasına engel olmaktadır. Rasyonel olmayan davranışların temelinde iki sebebi vardır. Bunlardan ilki, bireylerin duyguları ile hareket etmesidir. Duygular bireylerin rasyonel davranmasına engel olmakta, özellikle risk ve belirsizlik durumlarında geleceğe ilişkin kararlarını etkilemektedir. İkinci neden ise, duyguların geri plana atılsa dahi zihinsel hesapların sistematik bir şekilde yapılmaması nedeniyle rasyonel kararlar alınamamasıdır. Bireyler yeterli zihinsel işlemler yapma becerisine sahip olamamakta ve karışık olan bu işlemleri kolaylaştırmak için karar verirken bir takım eğilimler içerisine girmektedir (Yalçın, 2010: 7-8). Bireylerin hem sosyal hem iş hayatları süresince alacakları kararlarda genel olarak belirsizlik vardır ancak alınacak olan finansal kararlar ciddi bir süreç olarak görülmektedir (Yalçın, 2010: 1). Finansal kararlar, farklı ürün ve hizmetler arasındaki ve şimdiki tüketim ile gelecekte yapılacak olan tüketim arasındaki karşılıklı değişimi ifade etmektedir (Zhang ve Sussman, 2017). Finansal karar alma süreci ise, bilgi ve davranışı içeren durumlarla ilgilidir. Finansal kararlar tasarrufun ne zaman yapılması gerektiğini, ne zaman harcama yapılacağını, bütçe yönetimini, finansal ürünlere ilişkin doğru seçimleri, aileye yönelik ihtiyaçları finanse etmeyi ve geleceğe ilişkin emeklilik gibi finansal planlamaların yapılması gibi eğilimleri kapsamaktadır (Vieira, 2012: 24).

Kahneman ve Tversky (1979)'nin geliştirdikleri beklenti teorisinde bireylerin aldıkları finansal kararlar değerlendirilmektedir. Bu yaklaşıma göre bireyler finansal kararları sonucunda kazanç elde ettiklerinde riskten kaçınma, kayıp yaşadıklarında ise risk alma eğiliminde olmaktadır. Bu yaklaşımla bireylerin finansal karar alma süreçleri incelenmiş ve davranışsal finansında temelleri atılmıştır. Bireyler hayatları süresince pek çok karar verme süreci ile yüz yüze gelmekte ve bunlar bazen kolay bazen de zor kararlar olabilmektedir. Bu bağlamda bireyler duyguları ve içinde buldukları psikolojik durumlara bağlı olarak her zaman rasyonel kararlar verememektedir (Yayar ve Eker-Karaca, 2019: 3).

Bireylerin finansal kararlarını ve tutumlarını etkileyen süreçlerin açıklanması için davranışsal finans yaklaşımı ortaya atılmıştır (Yalçın, 2010: 1). Lintner'a göre davranışsal finans, bireylerin yatırım kararları verirken bu kararları nasıl anlamlandırdığı ve bu karara göre nasıl davrandığına yönelik süreci tanımlamaktadır (Kannadhasan, 2010: 3). Davranışsal finans yaklaşımı, bireylerin tam olarak rasyonel seçimler yapamayacağını kabul etmekte ve ekonomik kararlar alınırken bu duruma dikkat edilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Tufan ve Sarıçiçek, 2013: 179). Davranışsal finansın, bireylerin finansal karar alma süreçlerini ve finansal seçimlerini açıklama çalışmaları giderek artmakta ve önem

kazanmaktadır. Bu noktada bireylerin finansal karar alma süreçlerinin ele alınmasında özellikle zihinsel muhasebe eğilimi öne çıkmaktadır (Mahapatra, Raveendran ve De, 2018a: 3). Zihinsel muhasebe, tüketicilerin yapacakları tercih davranışlarında kullanılmakta ve bireylerin çoklu ekonomik işlemleri nasıl yorumladıklarını ve incelediklerini açıklamaktadır. İnsanların zaman ve belirsizlik gibi nedenlere bağlı olarak değerlendirme yapmadan önce yapacakları işlemleri bilişsel olarak birlikte ele alabilmelerini ve/veya sistemli bir şekilde birbirinden ayırabilmelerini sağlamaktadır (Chen, Kök ve Tong, 2013: 436). Zihinsel hesap, bireylerin riskten kaçınma durumuna göre eğlence, sağlık, beslenme, eğitim ve yatırımlarına ilişkin kararlarda zihinlerinde oluşturdukları çeşitli blokları birbirinden bağımsız düşünerek benzer durumlar karşısında farklı sonuçlar ortaya çıkarması durumunu ifade etmektedir. Bu bağlamda zihinsel muhasebe, rasyonellik ve karar alma süreci ile ilgilidir. Ancak bazı durumlarda alınan kararların rasyonelliği, kişilerin sosyal, duygusal ve zihinsel özelliklerinden etkilenmektedir (Nuriyev ve Azizov, 2019: 1044). Bu kapsamda bireyler, finansal faaliyetlerini hayatları süresince planlamalı ve şimdiki tüketimle gelecek süreçteki tüketim bağlamında bir denge oluşturmalıdır. Bu noktada zihinsel muhasebe bireylerin aldıkları uzun süreli finansal kararlarını etkileyebilmektedir (Zhang ve Sussman, 2018: 5).

Ulusal ve uluslararası literatürde, bireylerin finansal karar alma süreçlerini davranışsal finans yaklaşımı ve zihinsel muhasebe eğilimi kapsamında ele alan birçok araştırma yapılmıştır (Özkan, 2020; Atik, Yılmaz ve Köse, 2018; Aktaş-Şenkardeşler, 2016; Akın, 2017; Hobikoğlu, 2014; Apalı ve Eker, 2018; Sui, Sun ve Geyfman, 2020; Thaler, 1980; Cheema ve Soman, 2006; Kivetz, 1999; Wilcox, Vallen, Block ve Fitzsimons, 2009; Besharat, 2012; Mahapatra, Raveendran ve De, 2018a; Mahapatra, Raveendran ve De, 2018b; Nuriyev ve Azizov, 2019; Zhang ve Sussman, 2018; Zhang ve Sussman, 2017). Bu çalışmada literatürden farklı olarak, zihinsel muhasebe eğilimi ve zihinsel muhasebe eğiliminin bireylerin finansal karar alma sürecindeki etkisinin finansal sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

1. Zihinsel Muhasebe (Mental Muhasebe)

Zihinsel muhasebe (Mental muhasebe) kavramı, bilişsel psikoloji ve mikroekonomideki fikirlerin sentezlenmesi sonucu oluşturulmuş bir kavramdır (Gou vd., 2013: 625). Bu kavram ilk defa Thaler (1980) tarafından ortaya atılmıştır. Thaler'e göre zihinsel muhasebe, bireylerin mevcut varlıklarını birden fazla ve değiştirilemez bloklar içerisinde sınıflandırarak mali sonuçlarını etiketleme, kategorilere ayırma ve inceleme eğilimleri olarak ifade edilmektedir (Bayar, 2011: 144). Zihinsel muhasebe, bireylerin bilişsel olarak kurguladıkları işlemleri içeren bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Zihinsel olarak gerçekleştirilen muhasebe işlemleri; ekonomik bir süreci ya da boyutu ele almak, belirlenmiş verileri gruplara ayırmak ve çıktıları değerlendirmek için kullanılan duygusal ve zihinsel işlemleri içermektedir (Atik vd., 2018: 718). Zihinsel muhasebe, bireylerin ve ailelerin mali etkinliklerini düzenlerken aynı zamanda bu bilgilerin işlenmesini ve yapılan hesaplar içerisinde kaydedilmesini sağlayan bilişsel süreçlerdir (Sümer ve Aybar, 2016: 82).

Read, Loewenstein ve Kalyanaraman (1999)'a göre zihinsel muhasebe, bireylerin ekonomik etkinliklerini takip etmelerini ve harcamalarını kontrol altına almalarını sağlamaktadır (Akt. Besharat, 2012: 5). Özçelik (2018: 49)'e göre ise zihinsel muhasebe kavramı, bireyin zihinlerinde yaptığı kar-zarar, kayıp-kazanç ve önemli-önemsiz gibi mali olaylara ilişkin gruplandırması şeklinde ifade edilmektedir.

Bireyler ekonomik varlıklarına yönelik tercihleri farklı bilişsel süreçler içerisinde değerlendirmekte ve farklı çıktılar elde etmektedir. Bununla birlikte bireyler bazı durumlarda zihinsel işlemler sonucunda olumsuz bir durumla karşılaşacaklarını kabul etmelerine rağmen, yaptığı seçimin zihnindeki şekli geçmişte oluşturulduğu için davranışlarında değişim gerçekleştirilmemektedir. Bu durum ise, daha az harcama ile gerçekleştirilecek bir tüketimi daha fazla harcamayla gerçekleştirmelerine yol açmaktadır. Bu tür olaylar zihinsel muhasebe eğiliminin bireyin ekonomik yaşamındaki etkisi olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca geleceğe yönelik yatırımlarda da zihinsel muhasebe eğilimi etkili olmaktadır. Daha önceden bilişsel olarak işlenen yatırım tercihleri bireylerin olumsuz kararlar almasına neden olmaktadır (Apalı ve Eker, 2018: 1259).

Shefrin ve Thaler (1988), geliştirmiş oldukları "Davranışsal Yaşam Döngüsü Hipotezi"nde zihinsel muhasebe kavramını ele almış ve bireylerin kaynaklarını mevcut gelir, mevcut kaynaklar ve ileriye yönelik gelir olmak üzere üç bölüme ayırıp açıklamıştır. Bireylerin zihinlerinde oluşturmuş oldukları hesapların kesin olduğu ve yapılan her hesabın belirli bir limiti olduğu kabul edilmektedir (Mahapatra vd., 2018a: 5). Bireyler yapacakları yatırımlarda genel olarak zihinsel bir işlem yapma eğiliminde bulunmaktadır. Farklı hesaplara bölünen farklı yatırım kararlarından her biri için planların oluşturulması gerekmektedir. Zihinsel işlemlerdeki kaynak ise kabul edilen durumun kayıp ya da kazanç olarak anlamlandırılmasına engel olmaktadır (Akın, 2017: 14).

Zihinsel muhasebe, kişilerin maliyet ve faydalarını değerlendirmek için daha önceden belirlenmiş merkez noktaya bağlı olarak gerçekleştirdikleri psikolojik bir olaydır. Kişiler gelirin nasıl kazanıldığını veya nasıl harcandığını zihinlerinde değerlendirmektedir. Kişilerin emeği ile elde ettiği gelir ile beklenmedik bir şekilde elde edeceği geliri harcama veya kullanma eğilimi farklılık gösterecektir (Rajagopal ve Rha, 2009: 774). Örneğin, kişinin maaşı ile yapacağı 1000 TL'lik yatırım kararında hissedeceği risk, şans oyunları veya hisse senedi ile elde ettiği parayla yapacağı 1000 TL'lik yatırım kararında hissedeceği riskten daha çoktur. Ancak burada yatırım için ayrılan paranın değeri aynıdır. Yani kişinin beklenmedik şekilde elde ettiği parayı kazandığı yer ve paranın kullanıldığı yer bireyin beyinde farklı farklı kategorileştirilir ve buna bağlı olarak kar ve zarar birbirinden ayrı olarak incelenir. Bu noktada kişinin yapmış olduğu yanlış, kazanılan veya kaybedilen miktar nereden elde edilirse edilsin ya da hangi alanda yatırım yapılırsa yapılsın paranın değerini etkilememesine rağmen kişinin farklı süreçler içerisinde farklı riskler hissetmesidir (Güleç, 2019: 49).

2. Zihinsel Muhasebenin Bileşenleri

Zihinsel muhasebe; bireylerin yatırımlarını belirlemek, planlamak ve sürecin takibini sağlamak için kullanılan bilişsel bir işlem sürecidir. (Kannadhasan, 2010: 5). Thaler (1999: 184)' e göre ise zihinsel muhasebenin gelenekleri hakkında eşdeğer bir kaynak bulunmamaktadır. Zihinsel muhasebeyi algılayabilmek için bireylerin davranışlarını gözlemlemek ve kurallar oluşturmak gerekmektedir. Thaler; zihinsel muhasebeyi bu amaçla üç bileşene ayrılmaktadır. Bunlar; seçenek ve kararların değerlendirilme süreci, zihinsel kategorizasyon süreci ve zihinsel hesapların değerlendirilme sıklığıdır.

- Seçenek ve kararların değerlendirilme süreci: Bireyler tarafından seçeneklerin nasıl algılandığı ve deneyimlendiğini ve buna bağlı olarak alınacak kararların ne şekilde alındığı ve değerlendirildiği ile ilgili bir süreçtir. Zihinsel olarak tanımlanan muhasebe işlemi, bireye geçmiş tecrübe ve deneyimleri ile elde ettiği verilerle gerçekleşen mevcut durum arasında maliyet fayda analizi yaparak karar verme sürecine yardımcı olacak değerlendirme imkânı sağlamaktadır. Birey bu muhasebe analizi sonucunda tercihini ortaya koymaktadır.
- Zihinsel kategorizasyon süreci: Bireylerin bütçeleme ve kaynaklarını kullanmasına yönelik zihninde belirlediği faaliyetlerin belirli hesaplara atanması sürecidir. Birey kaynaklarını; düzenli gelir, beklenmedik gelir, nakit para, finansman kredisi, emeklilik serveti vb., harcamalarını ise barınma, yemek, eğlence vb. şekilde zihinsel muhasebe sisteminde kategoriler halinde gruplandırmaktadır. Harcamalar bazı durumlarda ise örtük veya açık şekilde bütçelerle sınırlandırılmaktadır.
- Zihinsel hesapların değerlendirilme sıklığı: Bu bileşen, bireylerin zihinsel hesaplarını günlük, haftalık, yıllık şekilde bütçeledebildiğini ve aynı zamanda dar veya geniş olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Özellikle yatırım kararlarının verileceği durumlarda, belirsizlik ortamında karar vermemek ve alınacak kararların önemi doğrultusunda dinamik bir zihin muhasebesi yapılması gerektiği de ayrıca ifade edilmektedir.

3. Zihinsel Muhasebenin Amaçları

Zihinsel muhasebe eğilimi, çeşitli finansal tercihlerin birbirinden farklı sınıflar içerisinde takip edilmesi ve burada değerlendirilmesi eğilimidir. Zihinsel muhasebe yaklaşımına göre de kişilerin her bir aktivitesi, tercihleri ve bunlara ilişkin sonuçlar beyinde ayrı ayrı hesaplarda değerlendirilmektedir. Kişiler, ekonomik kararlar alırken ve bunları incelerken bilişsel hesaplamalardan yararlanmaktadır (Güven, 2021: 256). Kişiler, ekonomik kararlarını kapsayan davranışları takip etme, verileri kaydetme, inceleme ve çıktıları değerlendirme gibi işlemleri zihinsel muhasebe ile gerçekleştirmektedir (Akdeniz, 2020: 39). Zihinsel muhasebe, kişilerin aldıkları mali kararlara yönelik sonuçları nasıl yorumladıkları ile ilgilidir. Buna ilişkin araştırmalarda da, her bireyin belirli bir tutardaki parayı eşit bir biçimde algılamadığı ve beyinde çeşitli işlemler yaptığı, harcama yapılırken paranın kazanıldığı alanı ve nerede harcanacağı üzerinde de durulmaktadır (Tetik vd., 2015: 38).

Zihinsel muhasebe işlemlerinin birçok amacı bulunmaktadır. Bunlar içerisinde; ileriye yönelik mali kararların belirlenmesinde bir şekil çizilmesi için paraya ilişkin kararların izlenmesi, kişilerin davranışlarının ayrıntılı bir biçimde incelenmesiyle mali kuralların hangi durumlarda yok sayılacağına tespit edilmesi, karara ilişkin süreçlere etki eden ruhsal (duygular ve düşünceler) etkenlerin ortaya koyulması, bireylerin hata ya da yanlışlarının sebeplerinin belirlenmesi, vergi uyumluluk kararlarında kullanılan kaynağın saptanmasında önemli bir etkisinin bulunması ve farklı vergilendirme süreçlerinin açıklanması gibi amaçları bulunmaktadır (Özkan, 2020: 36).

Zihinsel muhasebe işleminin genel amacı, bireylerin zihninde oluşturduğu çeşitli hesaplardaki riskleri birbirinden ayırarak ve bu hesaplar arasındaki ilişkiyi önemsemeden tüm hesaplara ilişkin çeşitli sınırlar belirlemeleridir. Yapılan bu hesaplar konu ve zaman unsurları bakımından birbirinden ayrılmaktadır (Tufan ve Sarıççek, 2013: 172-173). Bu kapsamda kişilerin genel ekonomik konuları ve bunlara ilişkin kavramları bilmesi ve bütçe yapma, kredi alma, borçlanma, amaç oluşturma ve yatırımlar gibi konularda kendilerini geliştirmeleri önemli hale gelmektedir. Ancak kişiler bu tür konularda gelişebilmek ve mali güçlerini artırabilmek için çeşitli imkânlarla ihtiyaç duymaktadır (Despard ve Chowa, 2010: 24-25).

4. Finansal Davranışlara Zihinsel Muhasebe Etkisi

Finansal davranışlar, mevcut paranın kullanımını içeren her türlü davranış şeklinde ifade edilmektedir. Bu davranışlar içerisinde ön plana çıkanlar ise, nakit oluşturma, kredi kullanımı ve birikim yapmadır (Xiao, 2008: 70). Wolfsohn ve Michaeli (2014) finansal davranışları; harcama, satın alma, birikim ve tasarruf yapma, finansal planlama, bütçe oluşturma, yatırım ve riskli süreçleri yönetme gibi finansal konulardaki davranışlar şeklinde tanımlamaktadır (Akt. Silverman, 2018). Uygun bir şekilde gerçekleştirilen finansal davranışlar bireyin mali refahını iyileştirirken, uygun olmayan davranışlar ise mali refahın daha da kötüleşmesine neden olmaktadır (Xiao, 2016: 66). Aşağıda finansal davranışlarda ve faaliyetlerde kullanılan zihinsel muhasebe eğiliminin etkileri açıklanmıştır.

Kişiler kaynaklarına ilişkin farklı tasarruf yöntemleri kullanmaktadır. Bunlar içerisinde; süreli ya da süresiz olarak hesap oluşturma, değerli eşya ya da döviz alma, farklı fonlar, emekliliğe ilişkin çalışmalar, hazine bonusu ya da hisse senedi satın alma gibi yöntemler yer almaktadır (Meydan, 2019: 16). Ekonomik süreçler içerisinde yer alan kişiler, bu süreç bağlamında harcama ve tasarruf yapma gibi bazı finansal faaliyetlerle ilgili kararlar almaktadır. Finansal karar alma süreci sadece sektördeki var olan bilgiler kapsamında değil, aynı zamanda bireyin nasıl anlamlandırıldığı ve nasıl değerlendirdiğiyle de ilişkili bir durumdur (Atik vd., 2018: 718). Zihinsel muhasebenin işleyişi, kişilerin yatırıma ilişkin eylemlerini biçimlendirirken, incelerken ve takip ederken etki eden psikolojik ve zihinsel eğilimlerin ortaya koyulmasında önemli bir yere sahiptir (Akdeniz, 2020: 40). Zihinsel muhasebe, bireylerin var olan kaynaklarını nasıl harcayacaklarını ya da ne kadar tüketecekleriyle ilgili kararlarını etkilemekle birlikte yapacakları yatırımları ve alınan bu kararların zamanlarını ve

miktarlarını da etkilemektedir. Özellikle yatırımlar ileriye dönük finansal kararlar olması nedeniyle şimdi ve gelecekteki finansal harcamaların takip edilmesini gerektirmektedir. Uzun süreli bir yatırım gerçekleştirmek için gelirlerden ayrılan miktar, bireylerin özdenetim becerilerini geliştirerek yapılacak olan fazla harcamalara engel olmaktadır. Ancak kaynakların belirli kısımlara bölünmesi ve bu kaynakların zihinsel hesaptaki yerinde değişiklik yapılmamasına ilişkin tutum ise mali sorunları beraberinde getirmektedir (Zhang ve Sussman, 2017: 17). Rasyonel hesaplamalar, yatırım yapmak isteyen bireylerin ekonomik kararlarına ilişkin değerlendirme süreçleriyle ilgilidir. Bireylerde zihinsel hesapların olması, yatırım süreçlerinde mantıklı olmayan finansal seçimlerin yapılmasına yol açabilmektedir. Alınan kararların zihinde farklı farklı sınıflanması ve değerlendirilmesi, yatırım kararı alan bireylerin zaman ve güven açısından yanlış tercihler yapmasına neden olmaktadır (Gilgil, 2020: 58).

Sui, Sun ve Geyfman (2019) çalışmalarında, tasarruf ve yatırım kararları alan bireylerin fazla harcamalardan ve bu harcamalara yönelik kurallardan kaçınma eğilimi gösterdiklerini tespit etmiştir. Tasarruf yapmaya yönelik alınan kararlar bireyleri gereksiz satın alma süreçlerinden korumakta ancak beklenen ve kabul edilen fazla harcama davranışını engelleyememektedir. Ayrıca geleceğe ilişkin ekonomik kararların doğru seçilmesi de zihinsel hesaplara ayrılan miktarı planlamayı kolaylaştırmakta ve bu sayede gelecekte yaşanacak fazla harcamaların önlenmesini sağlamaktadır. Fazla harcamayı engellemeye yönelik özdenetimin gerçekleştirilmesi için bireylerde uygun zihinsel muhasebe işlemlerinin gerçekleştirilmesi gerekmektedir (Sui vd., 2019). Yapılacak olan harcamaların doğru bir şekilde hesaplanamaması, harcama tutarını etkilemekle birlikte kişilerin kalan nakit tutarlarını da yanlış hesaplamasına neden olmaktadır. Bu durum ise kişilerin, ileride aşırı harcamalar gerçekleştirmesine yol açabilmektedir (Zhang ve Sussman, 2017).

Zihinsel muhasebe süreci somut olmasa da, bireylerin bazı ihtiyaçlarını gidermekte çeşitli yollar kullandığı ve geleceğe ilişkin birikim ve kaynaklarını kısa ya da uzun süreli ihtiyaç olarak düzenleme ihtiyacı duydukları görülmektedir. Oluşturulan birikim ve kaynaklarla birlikte, bireyler kaynaklarını garanti altına almak için sigorta ya da emeklilik gibi geleceğe ilişkin belirsizlikleri de yönetmek istemektedir (Mahapatra vd., 2018a: 6). Zihinsel işlemler, değerlendirme yapılması için bir bağlam oluşturmaktadır (Atik vd., 2018: 721). Bireyler, göz alıcı ürünlere yönelik harcamaları önlemek ve bunu en aza indirmek için zihinsel muhasebe yoluyla harcamalara ilişkin kategorizasyon yapmakta ve her harcamayı bu bölümler içerisinde değerlendirmektedir (Mahapatra vd., 2018a: 5).

Bireylerin geleceğe yönelik ekonomik gereksinimlerine ilişkin farkındalığının artması ve sürece yönelik önlemlerin alınması kapsamında değerlendirildiğinde, ekonomik plan yapmanın önemli olduğu görülmektedir. Ayrıca en uygun yatırımların ve harcamaların yapılmasında hala bir takım sorunlar bulunmaktadır ve bireysel finansal planlamaya yönelik süreç değerlendirildiğinde ise, bireylerin kayıp ve kazançlarına yönelik zihinsel muhasebenin etkisi görünür hale gelmektedir (Mahapatra vd., 2018a). Bireylerin mali kararlarında duygular etkili olmakta, özellikle harcamalar

zihinde yapılan hesaplar sayesinde sınıflanarak her bir seçenek için farklı farklı işlenmekte ve her seçenek kayıp ve kazanç yönünden kıyaslanmaktadır (Özkan, 2020: 39-40).

Bireylerin bütçe oluşturma süreçlerinde zihinsel muhasebe eğilimi ortaya çıkmaktadır. Bütçe, hem kısa süreli hem de uzun süreli bir finansal planlama sürecinde ortaya çıkmakta ve ekonomik yaşamlarını yönetmeleri konusunda önemli bir etki yaratmaktadır (Zhang ve Sussman, 2018: 3). Kişiler var olan ekonomik varlıklarına ve bu varlıkların tüketimine ilişkin zihinsel olarak bütçeleme ve hesaplar yapmaktadır. Bunun sonucunda ise, bu varlıkları ya aşırı harcamalarda ya da geleceğe ilişkin mali yatırımlarda kullanabilmektedirler. Bu bağlamda zihinsel işlemler bireyin kendi ekonomik kararlarını almasına ve kendine belirli finansal sınırlar belirlemesine yardımcı olmaktadır (Kamleitner ve Kirchler, 2006; Akt. Dalğar, Alparlan ve Binici, 2011: 316-317). Bireylerin ekonomik planlar yapma ve buna yönelik özdenetim sağlama süreci her ne kadar kolay bir süreç olmasa da fazla harcamalardan uzak durulması, ekonomik refahı da beraberinde getirmektedir ki bu durum ancak doğru zihinsel muhasebe işlemlerinin yapılması ile gerçekleştirilebilecektir (Sui vd., 2019: 11).

5. Zihinsel Muhasebenin Finansal Kara Alma Sürecindeki Rolü

Karar alma karışık bir süreci temsil etmektedir. Mevcut durumu göz önünde bulundurarak bireysel mali varlıklar ve karışık şemalar temel alınarak doğrudan bir seçim yapılması mümkün değildir ve etki eden bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu bağlamda kararlara bilişsel süreçlerde dâhil olmaktadır. Karar alma genel olarak, birtakım seçenekler içerisinde bir tanesini tercih etme süreci şeklinde ifade edilmektedir (Kannadhasan, 2010). Apalı ve Eker (2018: 1258)'e göre karar alma, geleceğe yönelik en uygun seçeneğin bilişsel işlemlerden sonra seçilmesi ve yürütülmesine ilişkin süreç olarak tanımlanmaktadır.

Kişisel finansal kararlar, kişilerin birikimlerine ilişkin değerlendirme süreçlerini ve gereksinimlerine ilişkin alınan kararları ifade etmektedir (Çiftçi, 2017: 8). Alınan kararlarla birlikte bireyler mutlu ya da pişman olabilmektedir. Aslında kararlar doğrudan bireyin tutum ve davranışları ile ilgilidir. Benzer özelliklerde ve şartlarda yer alan bireylerin aynı ürün ya da hizmet için yapacağı harcama tutarı ya da ürüne ilişkin nitelik beklentileri birbirinden farklıdır (Akçi, 2017: 285). Ekonomik karar alma davranışı da çeşitli psikolojik ve duygusal durumlar sonucu ortaya çıkmaktadır. Bu durumda davranışların bazıları farkındalık sürecinde gerçekleştirilirken, bazılarında ise bireylerin herhangi bir etkisi ve denetiminin olmadığı görülmektedir (Aydın ve Ağan, 2018: 277). Geleceğe ilişkin bir süreci temsil eden finansal karar alma davranışı aynı zamanda riski ve belirsizliği de içermektedir (Aktaş-Şenkardeşler, 2016: 374).

Thaler'e göre bireyler, tam olarak rasyonel seçimler yapamamaktadır. Kararlar planlanırken geleceğe ilişkin belirsizlik nedeniyle uygulanmasında sorunlar yaşanmakta ve karar alma konusunun sadece akla dayalı bir süreç olmadığı ileri sürülmektedir (Özdilek ve Akal, 2020: 243-244). Finansal karar alma durumu içerisinde bulunan bireylerin bilişsel eğilimlere yönelmesi, rasyonel kararlar almalarını engellemektedir. Finansal analiz sürecinde psikolojiden, kültürden ve rasyonel olmayan

eğilimlerden bağımsız hareket edilmesi doğru sonuçlara ulaşmaya engel olmaktadır. Bireylerin devamlı olarak yarar-maliyet çözümlenmeleri kullanarak akılcı kararlar almadıkları ve birtakım zihinsel önyargıları olduğu kabul edilmektedir. Özellikle mali konularda (satın alma, birikim yapma, yatırım v.b.) alınan kararlarda bu tür önyargılar görülmektedir (Kitapçı, 2017: 100). Bu bağlamda zihinsel muhasebe eğilimi ise; bireylerin yaşamlarındaki kazançlar, tüketimler ya da tasarruflar gibi her türlü ekonomik kararlarda ve bu kararların takip edilmesinde zihinsel bir değerlendirme yapılmasını sağlamaktadır. Kararlardan sonra ise sürecin uygunluğu zihinsel işlemler ile yorumlanmaktadır (Aral ve Eker, 2018: 1259). Zihinsel hesaplama sürecinde kişiler, işletmeler gibi yürüttükleri finansal işlemleri denetlemekte, bloklara ayırmakta ve durumlara ilişkin tercihlerini farklı bilişsel sınıflara yerleştirerek takip ettikleri zihinsel süreçleri gerçekleştirmektedir (Güven, 2021: 250).

Bireyler zihinlerinde, yaşamları içerisinde yer alan eğitim, sağlık, beslenme, eğlence ve yatırım gibi durumlara ilişkin riskleri belirlemekte ve bunları belirli alanlara kaydetmektedir. Benzer durumların zihinde ayrı şemalar ile bağdaştırılması durumunda ise farklı kararlar verilebilmektedir (Atik vd., 2018: 718). Yatırım yapmak isteyen bireyler de karar alırken birçok finansal kaynak içerisinde tercih yapmak zorunda kalmaktadır. Alternatifin çok fazla olması ve finansal kaynağın miktarının ne kadar olacağının belli olmaması göz önünde bulundurulduğunda karar alma işlemi daha da zorlaşmaktadır. Bununla beraber sonuçlara yönelik belirsizlik durumu da finansal karar alma sürecini etkilemektedir (Bayar, 2011: 134). Zihinsel muhasebe, bireylerin aldıkları kararları etkileme noktasında önemli bir etkiye sahiptir. Bireylerde zihinsel muhasebe eğilimi, birçok seçenek ya da sonuç içerisinde dar bir düşünce yapısı ile bir seçeneğin ya da sonucun belirlenmesi noktasında ortaya çıkmaktadır (Zhang ve Sussman, 2018: 5). Smith ve Sinha (2000) yaptıkları araştırmada bireylere üç indirim seçeneği içerisinde birini tercih etmeleri gerektiğini söylemiştir. Seçenekler içerisinde “%50 indirim”, “bir ürün alana bir ürün bedava” ve “iki ürün alana %50 indirim” bulunmaktadır. Sunulan üç seçenekte de bireylerin elde edecekleri kazanç aynı olsa bile bireylerin çoğunluğu özellikle birinci ve ikinci seçeneği seçmiştir. Yani bireyler, seçeneklere yönelik zihinsel muhasebe işlemleri yaparak tercih yapmıştır (Akt. Akçi, 2017: 286). Zihinsel muhasebe süreci ele alındığında, mantıklı olmayan kararlar almasına neden olabildiği görülmektedir. Kişilerin bu tür kararlar almasında ise en büyük etken kayıp ve kazancın birbirinden ayrı olarak yorumlanmasıdır (Yiğit, 2020: 16).

Yapılan bazı çalışmalar, zihinsel muhasebe işleminin bireylere özel olduğunu ve satın alma davranışını meşru kılmaya yönelik yapılan hesapların esnek olduğunu ortaya koymaktadır (Cheema ve Soman, 2006). Benzer şekilde Kivetz, bireylerin yaptıkları harcamaları ve tüketimin sınırlarını aşmak için zihinsel muhasebe hesaplarının yok sayılabileceğini belirtmektedir (1999; 252), Zihinsel muhasebe ile beraber bireylerin özdenetim durumunun zorunlu bir durum olmadığı ve bireyin bazı durumlarda bu sınırın dışına çıktığı görülmektedir. Özdenetime uyulmaması bireylerin aşırı tüketimine ya da aşırı iyimser bir şekilde karar vermelerine neden olmaktadır (Wilcox vd., 2009: 391).

Bireylerin finansal kararlar almasında maliyetlerin, gelir kaynaklarının, psikolojik ve sosyolojik etkenlerin etkisi bulunmaktadır. Bu noktada zihinsel muhasebe işlemleri sayesinde kayıp ve kazanç

yönelik hesaplar oluşturmakta ve bu doğrultuda seçim yapılmaktadır (Özkan, 2020: 30). Zihinsel muhasebe kapsamında finansal kararları etkileyen maliyetler ikiye ayrılmaktadır. Bunlar, batık maliyet ve fırsat maliyetinden oluşmaktadır.

- Batık maliyet; mevcut durumda gerçekleşmiş veya taahhüt edilmiş olan ve geri alınamayan harcamalardır. Bireyin karar alma aşamasında alternatif seçimleri içerisinde yapacağı tercihi etkilemeyecek olan maliyetlerdir. Batık maliyetler geçmiş kararları etkilemekle birlikte hangi önlem alınırsa alınsın bugünkü kararları etkilemeyecek olan kararlardır. (Pindyck ve Rubinfeld, 2001: 205; Brigham ve Gapenski, 1993: 263).
- Fırsat maliyeti; Karar alma sürecinde yapılan tercih sebebiyle tercih edilmemiş olan en uygun seçeneğin ya da vazgeçilen kazancın ortaya çıkardığı maliyeti ifade etmektedir. Seçilmeyen alternatiflere yönelik elde edilecek yararların ve sürecin deneyimlenmemiş olması nedeniyle zihinsel muhasebesi yapılamamaktadır (Özkan, 2020: 43-44).

Thaler, “fırsat maliyeti” ve “batık maliyet” gibi zihinsel eğilimleri ele alarak finansal karar alma sürecinde duygusal süreçlerin etkisini ve genel bir bağlam içerisinde dar bir konumun dışında kalan süreçleri etkisiz hale getiren “zihinsel muhasebe” işlemini tanımlamaktadır (Hobikoğlu, 2014: 5). Thaler’e göre bireyler finansal tercih yaparken zihinsel süreçleri kolaylaştırmak için hayatlarının her bir alanında ayrı bilişsel sınıflar oluşturmaktadır. Bu bağlamda bireyler, işletmelere benzer bir şekilde belirledikleri bilişsel sınıflara belirli bütçeler ayırmakta ve bu belirlenen bütçe sınırlarına dikkat etmektedir. Özellikle belirlenen bu sınırlar yüksek ücretli tüketim araçları ya da gerekli olmayan ihtiyaçlar için oluşturulmaktadır. Ayrıca zihinsel muhasebe, bireylerin karar verirken batık maliyetler konusundaki isteksiz tutumlarının daha kolay anlamlandırılmasını sağlamaktadır (Earl, 2018: 113).

Finansal Sosyal Hizmet

Sosyal hizmet mesleği genel bağlamda özellikle toplumdaki ekonomik yönden dezavantajlı kişilerle bağlantılandırılrsa da, son zamanlarda ortaya atılan finansal davranış kavramı ile de ilgilenmektedir. İşletme ve ekonomi gibi alanlarda da harcamalara ilişkin tüketicinin algı ve tutumları araştırılıp, sektöre ilişkin değerlendirmeleri yapılmaktadır. Ancak bu alanlarda yapılan çalışmaların nedeni tüketim şekillerini belirleyerek üretim sürecine yön vermektir. Yani bu alanlarda yapılan çalışmalarda merkez konumda yer alan ürün ya da hizmet iken, finansal sosyal çalışmada merkezde tüketici konumda yer alan birey bulunmaktadır (Özdemir-Ocaklı, 2020: 284). Sosyal hizmet disiplinde finansal konulara ve uygulamalara odaklanma, “finansal sosyal hizmet” ya da “finansal beceri ve kaynak geliştirme” olarak ifade edilmektedir (Zengin, 2019: 873).

Finansal sosyal hizmet; uygun finansal hizmetlere ulaşılması, kaynak oluşturmaya yönelik yeni imkânların yaratılması ve finansal işlemlere yönelik bilgi ve danışmanlık sağlanmasına yönelik mikro, mezo ve makro düzeyde uygulamaların yapılmasına fırsat vermektedir. Sosyal hizmet uzmanları ise, sosyal hizmet etik değer ve ilkeleri kapsamında ve sosyal bilim yaklaşımı temelinde müdahaleler ve politikalar üreterek finansal sosyal hizmete ilişkin çalışmalar yürütmektedir (International

Federation of Social Workers, 2015). Finansal Sosyal Hizmet Merkezi (Center for Financial Social Work) tarafından yapılan tanıma göre finansal sosyal hizmet; bireylerin finansal ilişkilerine ve eylemlerine yön veren duygu ve davranışlara odaklanmalarını sağlayan etkileşimsel ve birçok alanı kapsayan bir yaklaşım olarak ifade edilmektedir (CFSW, nd). Finansal sosyal hizmet kapsamında yürütülen çalışmalarda yalnızca bireylerin ekonomik durumları değil, aynı zamanda kapasitelerinin gelişimi ve güçlendirilmesine yönelik çalışmalarda yer almaktadır (Özdemir-Ocaklı, 2020: 280).

Finansal sosyal hizmet; bireylerde ekonomik yararı sağlama, ekonomik sorunları ve krizleri çözümüleme, hane halkında finansal karar alma, finansal yönetimi sağlama ve ekonomik sorunlara müdahale etme şeklindeki çalışmaları kapsamaktadır. Ayrıca bireylerin güçlendirilmesini temel alan sosyal hizmet uzmanları ekonomik refahı sağlamak için bireylerde finansal kapasiteye odaklanmaktadır (Sherraden, Frey ve Birkenmaier, 2016: 117). Finansal sosyal hizmet, mikro (kişi, aile ve gruplar) ve makro (kurum, kuruluş ve sosyal politikalar geliştirme) düzeyde çeşitli uygulama ve müdahale yöntemlerini kapsamaktadır (Sherraden vd., 2016: 117). Mikro uygulamalar içerisinde; kişi, aile ve gruplara ilişkin nakdi yardım sağlama, ekonomik problemlere cevap verme, ekonomik karar alma ve finansal yönetimde destek olma gibi uygulamalar yer almaktadır. Bu uygulamaları gerçekleştiren sosyal hizmet uzmanları mali refahı artırmak için müracaatçılardaki gücü ortaya çıkarırken onlarla birlikte çeşitli amaçlar oluşturmaktadır. Makro finansal sosyal hizmette, ekonomik yönden güçsüz toplulukların ekonomik refahını artırmak için politikalar geliştirme ve organizasyonlar yürütme gibi uygulamaların gerçekleştirilmesi hedeflenmektedir. Bu kapsam da ise makro müdahaleler içerisinde kurumsal yöneticilik, planlar yapma, toplumsal organizasyonlar, proje ve politikalar geliştirme, hak savunuculuğu, ortak çıkarları olan grupların temsilcilerinden oluşan topluluklarla çalışma ve birlik sağlama gibi çalışmalar bulunmaktadır (Sherraden vd., 2016: 116-118).

5.1. Finansal Sosyal Hizmet Perspektifinden Finansal Karar Alma Süreci

Finansal sosyal hizmet kapsamında güçlendirme, bireylerin finansal becerilerinin geliştirilmesini hedeflemektedir (Özdemir-Ocaklı, 2020: 287). Stuart (2013)'a göre sosyal hizmet uzmanları bireylerin finansal davranışlarının geliştirilmesini sağlamakta ve tasarruf gibi geleceğe ilişkin koruyucu finansal kararlar almalarına da yardımcı olmaktadır (Akt. Sherraden vd., 2016: 115). Sosyal hizmet uzmanları mali danışmanlık yaptıkları müracaatçıların bu süreçten sonraki kararlarını takip etmesi ve değerlendirmesi de uygulama sürecinin bir aşamasını oluşturmaktadır. Alınan ekonomik kararların takip edilmesi, karara ilişkin sonuçların değerlendirilmesi ve ihtiyaç duyulduğunda yeniden planlamaların yapılması da uygulama içerisinde yer almaktadır (Özdemir-Ocaklı, 2020: 287).

Despard, Chowa ve Hart (2012) çalışmalarında sosyal hizmet uzmanlarının müracaatçıların mali sorunlarına yönelik nasıl müdahaleler yürüttüğünü araştırmıştır. Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçıların yaşadıkları ekonomik sorunların temelinde aldıkları uygun olmayan finansal kararların olduğunu belirtmekte ve bu süreçte finansal danışmanlığın uygulanmasını önermektedir.

Finansal sosyal hizmet, müracaatçıların ekonomik gereksinimleri ile birlikte finansal kararlara ilişkin algılarını ve tutumlarını da dikkate almaktadır (Özdemir-Ocaklı, 2020: 286). Bireylerin ve ailelerin finansal davranışları, ekonomik refah düzeylerini belirlemede kullanılabilir. Bireylerin; tüketim, satın alma ya da tasarruf yapma nedenleri ve bunlara ilişkin yaptıkları finansal planlar bireysel refahı sağlamakla birlikte ilişki kurdukları her bireyi ve mali kurumları da etkilemektedir. Bireyler bu süreçte daha doğru kararlar almak için finansal danışmanlardan ve konuyla ilgili uzmanlardan destek almakta ve bu sayede finansal davranışlarına yön vermektedirler (Zhang ve Sussman, 2017: 21). Finansal davranışları etkileyen iç etkenler bulunmaktadır. Bunlar bireyin finansal konulardaki duygu, düşünce ve davranışlarından oluşmaktadır. Finansal kararlar genel olarak yapılan planlardan ziyade bireyin duygularına göre alınmaktadır (Nelson vd., 2015; Akt. Silverman, 2018).

Bireylerin finansal karar alma süreçlerinin amaca yönelik olduğu ve tüm bireylerin bu süreçte değişik seçimler yapacağı göz önünde bulundurulduğunda, hane halkı içerisinde alınan finansal kararlarda da farklılıklar meydana gelebilmektedir (Mahapatra, Raveendran ve De, 2018b: 3). Bireyler ve aileler, ekonomik refahlarını sağlama konusunda uzun vadeli sonuçlara neden olacak farklı ve karışık finansal kararlar vermek zorunda kalmaktadır (Zhang ve Sussman, 2018: 1). Bireylerin davranışlarındaki farklılıklar ve çevresel etmenler sebebiyle, birçok birey hatta aileler bütçelerini yaşamlarına göre ayarlamakta zorluk yaşamaktadır. Özellikle aşırı tüketim, bütçenin kötüye kullanımı ve geleceği ilişkin yeterli yatırımların ve tasarrufların yapılmaması bireyin ekonomik sorunlar yaşamasına neden olmaktadır (Sui vd., 2019: 1). Ayrıca karışık bir süreci kapsayan sosyal güvenlik ve vergi gibi mali konularda kişiler yeterli bilgiye sahip olamamaktadır. Sürekli değişim içinde olan ekonomik politikalar konusunda da bireylerin ekonomik düzeylerini korunması ve yükseltmesi için sorumluluk almaları gerekmektedir. Yapılan sosyal yardımlarda azalmaların olması, kamu hizmetlerinin özel sektöre kayması ve geleceğe ilişkin emeklilik gibi konularda bireylerin finansal kararlar alması gerekmektedir (Özdemir-Ocaklı, 2020: 280).

Finansal sosyal hizmet çalışmaları ve müdahaleleriyle müracaatçıların ekonomik sorunları ele alınırken kişinin bedensel, sosyal ve psikolojik özellikleri ve içinde buldukları sosyal ve kültürel bağlamda dikkate alınmaktadır (Özdemir-Ocaklı, 2020: 285). Makro finansal sosyal hizmet uygulamaları içerisinde kullanılan yaklaşımlardan birisi de davranışsal ekonomi yaklaşımıdır. Davranışsal ekonomi yaklaşımında, bireylere yönelik ekonomik tutumları ve davranışları anlamak ve değerlendirmek için ekonomi ve psikoloji birlikte ele alınmaktadır (Sherraden vd., 2016: 118). Çalışma kapsamında değerlendirilen zihinsel muhasebe eğilimi ise, bireylerin rasyonel olmayan finansal tercihler yapmasına yol açabilmektedir. Zihinde yapılan farklı hesaplar arasında etkileşim yapılmaması bireylerin yapacakları yatırım ve harcamalar konusunda uygun olmayan finansal kararlar almalarına neden olmaktadır (Canbaş ve Kandır, 2007: 221-222). Uygun olmayan finansal kararlar almasına neden olmakla birlikte aynı zamanda zihinsel hesaplar sayesinde bireyler, dürtüselliklerini önleyebilmekte ve uzun süreli yatırım kararları alabilmektedir. Örneğin; bütçelerinin

bir bölümünü beslenme ve faturalar gibi temel harcamalara, bir bölümünü ise emeklilik gibi uzun vadeli yatırımlara ayırmaktadırlar. Bu bağlamda zihinsel muhasebe, bireylerin finansal otokontrolünün sağlanması açısından önem arz etmektedir (Thaler ve Shefrin 1981; Heath ve Soll, 1996; Akt. De Meza, Irlenbusch ve Reyniers, 2008: 57). Zihinsel muhasebe eğiliminin finansal kararlar üzerindeki olumsuz etkilerinin, bireylerin bilgilendirilmesi yoluyla ve bireylerin finansal kaynaklara, kazanca ve paranın nereden kazanıldığına yönelik eğilimlerine ilişkin farkındalık oluşturarak ele alınması gerekmektedir (Estelami, 2016: 21). Bu noktada zihinsel muhasebe eğiliminin “seçenek ve kararların değerlendirilme” bileşeni içerisinde yer alan bireylere yönelik farkındalık çalışmalarının yapılması ve doğru finansal kararlar ve finansal davranışlar hakkında bilgilendirilmesi gerekmektedir.

Finansal sosyal hizmet finansal davranış değişikliğinin, kişisel gelişimin ve farkındalığın artmasının bir sonucu olduğu görüşüne dayanarak finansal davranış değişikliği için etkili bir yaklaşım olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bireylerin kişisel, mesleki ve finansal değişimini sağlarken daha yetkin, özgüvenli ve ümit verici rol modeller haline gelmeleri ve finansal geleceklerini yönetmelerine katkı sağlamaktadır (Hoffler ve Clark, 2012; Akt. Hassan, 2016). Bireylerde ekonomik yeterliliğin sağlanmasına yönelik ekonomik danışmanlık ve planlama çalışmaları etkili olmaktadır. Bunlar genel olarak, bireylerin finansal ve mali konular hakkındaki bilgi düzeylerinin artırılması ve davranışsal finans amaçlarının gerçekleştirilmesine yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Bireylerde finansal kapasiteyi artırmak, mali yeterliliği sağlamak ve sonuçlarının bireyler üzerindeki etkilerini değerlendirmek için profesyonel destek hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır (Despard ve Chowa, 2010: 25). Finansal sosyal hizmet alanında çalışan uzmanlar üç temel amaç doğrultusunda hareket etmektedir. Bunlar; gelir yeterliliği, kaynak oluşturma ve finansal kapasite sağlamadır (Sherraden vd., 2016: 116). Sosyal hizmet uzmanları, müracaatçılara yönelik gelir yeterliliği sağlamak için kamuda, kar amacı olan ya da olmayan kuruluşlarda sosyal güvenlik, kamu desteği ve istihdamına ilişkin konularda müdahaleler yürütmektedir (Sherraden vd., 2016: 116). Müracaatçılar için uygun maliyetli ve erişilebilir finansal ürün ve hizmetlerin artırılması noktasında sosyal hizmet uzmanlarının savunuculuk rolü görünür olmaktadır (Loke vd., 2017: 86). Kaynak oluşturma ve finansal kapasitenin geliştirilmesi ise, bireylerin ve ailelerin ekonomik refahını dikkate alan sosyal hizmet alanı için oldukça önemlidir (Scanlon ve Sanders, 2017: 543). Sosyal hizmet uzmanları kaynak oluşturma, istihdam ve büyümeyi amaçlayarak ihtiyacı olan gruplara yönelik finansal refah ortamı oluşturmak için ekonomik politikaların geliştirilmesinde rol oynamaktadır. Ayrıca geleceğe yönelik çalışmaları artırarak ve mevcut olan bilgi ve kaynakları daha uyumlu hale getirerek finansal kapasitenin geliştirilmesine yönelik sorunların üstesinden gelmede etkili olmaktadır (Rine ve LaBarre, 2020: 74). Özellikle sosyal hizmet uzmanları savunuculuk ve eğitimci rolleri ile finansal kapasite geliştirmeye yönelik uygulamalarda yer almaktadır (Rine ve LaBarre, 2020: 74). Finansal kapasitenin geliştirilmesi için müracaatçılarla karşılıklı çalışmak ve müracaatçıların içinde buldukları ekonomik ve siyasi ortamların ve sonuçlara etki eden psikolojik ve davranışsal özelliklerin anlaşılması gerekmektedir (Scanlon ve Sanders, 2017: 544). Finansal kapasiteyi etkileyen bilişsel önyargılardan

biri de zihinsel muhasebe eğilimidir. Bireylerin bu eğilimin üstesinden gelmesi kolay olmamakla birlikte bu tür eğilimlerin finansal alana etkisine yönelik çalışmalara olan ihtiyaç da her geçen gün artmaktadır (De Meza vd., 2008).

Finansal sosyal hizmet içerisinde yer alan finansal okuryazarlık çalışmalarının da zihinsel muhasebe eğiliminin olumsuz etkilerine karşı kullanılabileceği söylenebilir. Barış (2016: 32)' a göre finansal okuryazarlık, uygun ve doğru finansal kararlar almak ve finansal davranışlar göstermek için gereken bilgiye sahip olmayı ifade eder. Finansal okuryazarlık, müracaatçılara kısa vadeli gelir kaynakları oluşturmak ve bu kaynaklara bağımlı hale getirmekten ziyade bireylere kendilerine ait olan finansal kaynakları yaşamları süresince değerlendirmek ve yönetmek için gerekli bilgi ve beceri kazandırmayı hedeflemektedir (Özdemir-Ocaklı, 2020: 286-287). Bireylerin zihinsel muhasebe eğilimlerini önlemek ve eğilimi ortadan kaldırmak için finansal okuryazarlık eğitimlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Bireylerin kısa süreli zihinsel hesapları ya da beklenmedik kazançları temel alarak aldıkları finansal kararların zararlarına karşı bilgilendirmek için deneyime dayanan alıştırmalar gereklidir. Bu alıştırmalara ilişkin bir örnek ise, bireyin günlük harcamalarındaki azalmaya bağlı olarak emeklilik tasarruflarındaki artışlar gösterilebilir. Bu seviyedeki uygulamalar; fiyatların, finansman seçeneklerinin ve bireylere nakit akışının iletilmesinde belirli ihtiyaçları zorunlu kılarak zihinsel muhasebenin olumsuz etkilerini ortadan kaldıracak kurum ve kuruluşların devreye girmesine katkı sağlayabilir (Estelami, 2016: 22). Bu kapsamda finansal sosyal hizmetin makro düzeyde gerçekleştireceği uygulamaların etkisi görünür hale gelmektedir. Uygun ve doğru finansal kararlar sayesinde mikro düzeyde birey ve ailelerin refahı yükselirken makro düzeyde ise toplumsal refah olumlu yönde etkilenmektedir (Barış, 2016: 15).

Finansal okuryazarlık eğitimleri, kişilerin parayı objektif olarak görmenin önemini anlamalarına ve kaynakları farklı zihinsel hesaplar içerisinde değerlendirmenin etkilerini tersine döndürmeye katkı sağlamalıdır. Bu eğitimler, bireylere özellikle genç yaşlarda verilmeli ve planlı harcama ve tasarruf davranışlarını kazandırmak için gerekli beceriler geliştirilmeye odaklanmalıdır (Estelami, 2016: 21). “Zihinsel kategorizasyon” sürecinde değiştirilemez hesaplar oluşturan bireylere yönelik finansal okuryazarlık eğitimlerinin etkili olabileceği söylenebilir.

Finansal okuryazarlık eğitimleri ile bireylerin, günlük ya da aylık bütçeler bağlamında yapılan kısa vadeli harcama eğilimlerinin, uzun vadeli tasarrufların yapılmasına engel olacağı konusunda uyarılması da gerekmektedir. Yapılan tüm harcamaları standart ve belirli bir zaman içerisinde görmek bu yaklaşım için önem arz etmektedir (Estelami, 2016: 21). Bireylerin “zihinsel hesapları değerlendirme sıklığının” günlük ya da aylık olarak kısa süreli gerçekleştirilmesi ileriye yönelik yatırımları olumsuz etkileyebilmektedir.

Finansal kararlar alırken bilişsel önyargılardan kurtulmanın ilk yolu, bireylerin önyargılarını fark etmesidir. Bunu gerçekleştirmek için öncelikle birey, önyargılarını fark etmeye karşı olan önyargılarından kurtulmalıdır (De Meza vd., 2008: 70). Bu kapsamda değerlendirildiğinde, gruptaki

bireylerle birlikte kararlar almak önemli bir önyargı kırma tekniği olmaktadır. Çünkü grup ortamı birey için hata kontrol sistemi işlevi görebilmekte, gruptaki bireyler birbirini tamamlayıcı bir uzmanlığa sahipse aynı hedefe ulaşmak için ortak bir güç ortaya çıkabilmekte ve gruplar bilginin etkin örneklem sayısını artırabilmektedir. Örneğin, yapılan tahminlerin genel ortalaması alınarak hataların en aza indirildiği bildirilmektedir. Buna karşın, grup olarak alınan kararlarda dikkat edilmesi gereken noktalar bulunmaktadır. Çünkü sosyal etki, grubun etkililiğini engelleyebilmektedir. Grup ortamında bireyler özel bilgilerini saklama ya da yanlış sunma eğiliminde olmakta ya da grup üyelerinin yargılarından etkilenmektedir (De Meza vd., 2008: 60). Sosyal hizmet alanında sıkça kullanılan grup çalışması da bireylerin doğru finansal kararlar almasında etkili bir teknik olarak kullanılabilir.

SONUÇ

Çalışmada zihinsel muhasebe eğilimi ve zihinsel muhasebe eğiliminin finansal karar alma sürecindeki etkisi finansal sosyal hizmet bağlamında değerlendirilmiştir. Finansal karar alma süreci bireyler için zor bir süreci ifade etmekte ve geleceğe yönelik bir süreç olması nedeniyle risk ve belirsizlik içermektedir. Bireylerin finansal kararlarında rasyonel olamayacağını savunan davranışsal finans yaklaşımı, bireylerin bu süreçte duygularından ve psikolojik eğilimlerden etkilendiğini vurgulamaktadır. Çalışma kapsamında bireylerin finansal karar alma sürecinde sık sık kullandığı zihinsel muhasebe eğilimi ele alınmıştır. Zihinsel Muhasebe kavramı ilk olarak Thaler (1980) tarafından ortaya atılmıştır. Zihinsel muhasebe; zihinde yapılan finansal işlemleri ele almak, yapılan hesapları gruplandırmak ve sonuçları değerlendirmek için kullanılan bilişsel bir süreci ifade etmektedir.

Zihinsel muhasebe, bireylerin kısa ve uzun süreli finansal davranışlarını ve finansal karar alma süreçlerini etkilemektedir. Bireyler harcama, satın alma, ekonomik planlar yapma, yatırım ya da bütçe oluşturma gibi finansal davranışlar ve finansal faaliyetler gerçekleştirmektedir. Bireylerin yaşamlarındaki kazançlar, harcamalar ya da yatırımlar gibi her türlü ekonomik kararlarında ve bu kararların takip edilmesinde zihinsel muhasebe eğilimi ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda zihinsel muhasebe ile bireyler, mevcut varlıklarını nasıl harcayacaklarını ya da nerede harcayacaklarına ilişkin hesaplar yapmaktadır. Özellikle zihinde farklı sınıflamaların yapılması (beslenme, eğitim, tasarruf gibi) ve her sınıf için ayrılan bir bütçenin olması bireyin fazla harcamalardan korunmasını ve aşırı harcamalara ilişkin öz-kontrol geliştirmesini sağlamaktadır. Burada dikkat çekilecek bir diğer nokta ise, zihinsel muhasebenin olumlu sonuçlarıyla birlikte olumsuz etkilere de neden olabileceğidir. Duygular ve içinde buldukları psikolojik süreçler bireyleri doğru olmayan zihinsel muhasebe işlemlerine yöneltebilmektedir. Zihinsel muhasebenin finansal karar alma sürecindeki önemi göz önüne alındığında; bireylerde zihinsel muhasebe ve diğer bilişsel eğilimlere ilişkin farkındalığın artırılması, bireylerin rasyonel kararlar alabilen ve ekonomik refahlarını artıracak finansal faaliyetler gerçekleştirebilen bireyler haline getirilmesi önemli hale gelmektedir.

Ülkemizde sosyal hizmet disiplini yeni bir alan olarak karşımıza çıkan finansal sosyal hizmet; mali kaynaklarla bağlantı kurma, finansal karar alma, finansal yönetim ve finansal okuryazarlık gibi

pek çok konuda çalışmaları içermektedir. Finansal sosyal hizmet kapsamında, sosyal hizmet uzmanları bireylerin uygun olmayan finansal davranışlarının değiştirilmesi, tasarruf, yatırım ve emeklilik planlamaları gibi geleceğe ilişkin koruyucu planların yapılması ve bireylerin finansal kapasitelerinin geliştirilmesi gibi çalışmalar yürütmektedir. Bireylerin finansal karar alma süreçlerinde yöneldikleri zihinsel muhasebe ve diğer bilişsel eğilimlere yönelik farkındalıklarının artırılması ve rasyonel kararların alınmasında, finansal sosyal hizmet uygulamalarının etkili olabileceği söylenebilir. Özellikle finansal sosyal hizmet kapsamında yürütülebilecek olan finansal danışmanlık, grup çalışmaları ve finansal okuryazarlık eğitimlerinin bireylerde bu tür eğilimlere yönelik farkındalığın artırılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

ÖNERİLER

Kıt kaynakların en optimum şekilde kullanılmasına bağlı olarak kamu bütçelerinde sosyal yardımlara ayrılan payın azalması, kamu hizmetlerinin özelleşmesi, yatırımlar için ulusal tasarrufların harekete geçirilme zorunluluğu, enflasyon, işsizlik, bireysel emekliliğin özendirilmesi v.b. gibi sebepler ekonomik açıdan yeterli bilgiye sahip rasyonel bireylerin varlığını gerekli kılmaktadır. Bireylerin finansal kararlarında etkili olan zihinsel muhasebe, doğru şekilde gerçekleştirildiğinde bireylerin ekonomik etkinliklerinin izlenmesini ve harcamalarını kontrol altına almalarını sağlamakta, bu sayede finansal davranışlarını değiştirmelerine ve finansal sorunların üstesinden gelmelerine yardımcı olmaktadır. Finansal davranış; para yönetimi ile ilgili olarak tasarruf, yatırım, harcama, bütçeleme, riskin dağıtılması ve yönetimi gibi ortaya koyulan davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Muhasebe sisteminin bilinirliği ise, bu davranışların sistematik olarak oluşturulmasında temel unsurdur. Muhasebe sistemi, mali nitelikteki işlemleri parayla ifade ederek kaydeden, sınıflandıran, özetleyen, raporlayarak ortaya çıkan sonuçları analiz ederek yorumlanmasını sağlayan bir sistemdir. Bu sistem sadece işletmeler için değil aynı zamanda bireyler tarafından nakit akış kontrolü, bütçeleme, gelir gider analizler v.b. amaçlarla da kullanılabilir. Bu amaçla muhasebe sisteminin temel yapısının ortaöğretim aşamasında bireylere öğretilmesi için temel muhasebe derslerine yer verilmesi, aynı zamanda müracaatçıların ekonomik etkinliklerini takip etmeleri ve harcamalarını kontrol altına almaları noktasında destek sağlayacak olan sosyal hizmet öğrencilerine lisans programlarında bireysel muhasebe ile ilgili derslerin verilmesi gerekmektedir. Bu öneriler dahilinde öğrenciler için finansal okuryazarlık, finansal sosyal hizmet, temel muhasebe, aile bütçeleri derslerinin müfredata dahil edilmesi önerilebilir. Ayrıca mezun ve alanda çalışan sosyal hizmet uzmanlarının zihinsel muhasebe ve bilişsel önyargılara yönelik farkındalık düzeyi artırılmalıdır. Sosyal hizmet uzmanlarının, müracaatçıları finansal konularda yönlendirmeleri ve güçlendirmeleri için hizmet içi eğitimlerle desteklenmeleri gereklidir.

Eğitim sürecini sonlandırmış bireylerin bilgilendirilmesine yönelik internet üzerinden online eğitimlerle sertifikaların verilmesi ve toplumun tamamının bu imkanlardan yararlanması amacı ile

verilecek olan kursların devlet kontrolünde veya sivil toplum örgütleri tarafından ücretsiz olarak sunulması sağlanmalıdır.

Bireylerin finansal davranış ve muhasebe algısının mevcut durumunun tespiti için bilimsel çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu amaçla yapılacak olan çalışmalar, ekonomik yeterlilik açısından rasyonel düşünebilen bireylerin varlığına ve yetiştirilmesine öncülük edecektir. Yine bununla birlikte davranışsal finans ve bağlamında zihinsel muhasebe konusunda çalışmalar yapacak olan araştırmacılara farklı bilişsel eğilimlerin araştırılması ve sosyal hizmet ile etkileşiminin değerlendirilmesi önerilebilir.

Literatür araştırmasında Türkiye’de finansal sosyal hizmet alanında yapılan çalışmaların yetersiz olduğu görülmektedir. Bu etkileşim için sosyal hizmet alanında yapılacak çalışmalarda finansal sosyal hizmet kavramına önem verilmelidir. Finansal sosyal hizmet, müracaatçıların ve özellikle kırılgan grupların ekonomik yönden güçlendirilmesi amacıyla ek olarak müracaatçıların rasyonel bir birey olarak toplum içinde yer alma kapasitelerini de artırmaya yönelik müdahaleleri içinde barındırmaktadır. Bu müdahaleler finansal sosyal hizmet kapsamında mikro, mezo ve makro düzeyde gerçekleştirilebilmektedir. Temel muhasebe ve finansal okuryazarlık seviyesinin geliştirilmesine yönelik sosyal politikaların geliştirilmesi için üniversiteler ve Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü, İŞKUR gibi kamu kurumları aracılığı ile yeni projeler üretilmesi ve bu projelerde sosyal hizmet uzmanlarının danışmanlık veya uygulayıcı rollerinde görev almaları gerekmektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

ÇATIŞMA BEYANI

Bu çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Akçi, Y. (2017). Fiyat algısında zihinsel muhasebe ve tüketici tercihi. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(9),285-297.
- Akdeniz, Ş. (2020). *Davranışsal finans eğilimlerinin risk alma düzeyine etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akın, İ. (2017). Davranışsal finans açısından yatırımcıların kararlarının incelenmesi. *International Journal of Academic Value Studies*, 3(15), 11-21.
- Aktaş-Şenkardeşler, R. (2016). Belirsizlik ve risk altında karar alma problemini geleneksel ve davranışsal finans perspektiflerinden değerlendirme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 8(4),360-379.
- Apalı, A. ve Eker, Y. (2018). Karar alma sürecinde etkili olan modern muhasebe yaklaşımlarının incelenmesi. *Innovation and Global Issues Congress IV*, 1258-1263.
- Atik, M., Yılmaz, B. ve Köse, Y. (2018). Bireysel finansal kararlarda zihinsel ön yargıların etkisi: Mental muhasebe. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 17. ÜİK Özel Sayısı,

717-730.

- Aydın, Ü. ve Ağan, B. (2018). Yükselen davranışsal finans: Optimal finansal yapının tesisi için davranışsal politika önerileri. A. Cebeci, E. Torres ve H.G. Beken (Ed.) *Current Debates in Economics* İçinde (ss. 277-287), London: IJOPEC Publication
- Bariş, S. (2016). Finansal okuryazarlık ve bütçeleme davranışı: Üniversite öğrencileri üzerine bir araştırma. *TESAM Akademi Dergisi*, 3(2), 13-38.
- Bayar, Y. (2011). Yatırımcı davranışlarının davranışçı yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesi. *Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi*, 6(2), 133-160.
- Besharat, A. (2012). *Essays on mental accounting and consumers decision making* (Graduate Theses and Dissertations). University of South Florida.
- Brigham, E. F. ve Gapenski, L. (1993). *International financial management*, 4th Edt, USA, Florida: The Dryden Press.
- Canbaş, S. ve Kandır, S. Y. (20017). Yatırımcı duyarlılığının İMKB sektör getirileri üzerindeki etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 22(2), 219-248.
- Center for Financial Social Work. (n.d.). About financial social work. Retrieved from: <https://www.financialsocialwork.com/>
- Cheema, A. ve Soman, D. (2006). Malleable mental accounting: The effect of flexibility on the justification of attractive spending and consumption decisions. *Journal of Consumer Psychology*, 16(1),33-44.
- Chen, L., Kök, A. G. ve Tong, J. D. (2013). The effect of payment schemes on inventory decisions: The role of mental accounting. *Management Science*, 59(2), 436-451.
- Çiftçi, A. (2017). *Finansal yatırım kararlarında davranışsal eğilimlerin davranışsal finans açısından incelenmesi: Şanlıurfa ili merkez ilçeleri örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Batman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Batman.
- Dalğar, H., Alparslan, A. ve Binici, Ö. (2011). Gelecekteki/ anlık sonuçları önemseme, kişilik özelliğinin kredi kullanma tercihleri ile ilişkisine yönelik bir araştırma. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(13) , 315-325.
- De Meza, D., Irlenbusch, B. ve Reyniers, D. (2008). Financial capability: A behavioural economics perspective. *Financial Services Authority*. Consumer Research Report 69.
- Despard, M. R. ve Chowa, G. A. (2010). Social workers' interest in building individuals' financial capabilities. *Journal of Financial Therapy*, 1(1), 23-41.
- Despard, M. R., Chowa, G. A. ve Hart, L. J. (2012). Personal financial problems: Opportunities for social work interventions. *Journal of Social Service Research*, 38(3), 342-350.
- Earl, P. (2018). Richard H. Thaler: A nobel prize for behavioural economics. *Review of Political Economy*, 30(2), 107-125.
- Estelami, H. (2016). Cognitive drivers of suboptimal financial decisions: Implications for financial literacy campaigns. T. Harrison (Ed.) In *Financial Literacy and the Limits of Financial*

- Decision-Making* (pp. 10-25). Palgrave Macmillan, Cham.
- Gilgil, B. (2020). *Behavioral finance: investigation of investment decisions* (Master's Thesis). Izmir University of Economics Master's Program in Financial Economics, Izmir.
- Gou, Y., Jiang, Y., Li, R., Mia, D. ve Peng J. (2013). The nonfungibility of mental accounting: A revision. *Social Behavior And Personality*, 41(4), 625-634.
- Güleç, M. (2019). *Bireylerin yatırım kararlarını etkileyen faktörler: banka hisse senetleri fiyat değişimi üzerine bir çalışma* (Yüksek Lisans Tezi). Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Güven, B. (2021). Zihinsel muhasebe: Kuramsal bakış. *Econharran*, 5(7), 249-272.
- Hassan, G. F. M. (2016). Financial social work. *Journal of Social Work*, 54(6),489-513.
- Hobikoğlu, E. H. (2014). *Nöro ekonomi kavramı çerçevesinde tüketici karar alma davranışını etkileyen duygusal temelli faktörler ve tüketim kararı etki aracı olarak dikkat çekici tüketim ilişkisi*. Erişim adresi: <http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/makale/doc.dr.elif-haykirhobikoglu.pdf>
- International Federation of Social Workers. (2015). *Global definition of social work*. Berne, Switzerland: Author. Retrieved from: <http://ifsw.org/policies/definition-of-social-work/>.
- Kannadhasan, M. (2010). Role of behavioral finance in investment decisions. *Journal of behavioral finance*, 1-7.
- Kitapçı, İ. (2017). Rasyonaliteden irrasyonaliteye: Davranışsal iktisat yaklaşımı ve bilişsel önyargılar. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 85-102.
- Kivetz, R. (1999). Advances in research on mental accounting and reason-based choice. *Marketing Letters*, 10(3), 249-266.
- Loke, V., Birkenmaier, J. ve Hageman, S. A. (2017). Financial capability and asset building in the curricula: Student perceptions, *Journal of Social Work Education*, 53(1), 84-98.
- Mahapatra, M., Raveendran, J. ve De, A. (2018a). Are financial plans orchestrated by mental accounts? an empirical investigation into the role of mental accounting on personal financial planning. *2019 Academic Research Colloquium for Financial Planning and Related Disciplines*, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3245076> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssm.3245076>
- Mahapatra, M., Raveendran, J. ve De, A. (2018b). Mediating role of mental accounting in between financial cognition and personal financial planning of Indian households. *2019 Academic Research Colloquium for Financial Planning and Related Disciplines*, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3257860> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssm.3257860>
- Meydan, S. (2019). *Fakülte öğrencilerinin finansal davranış ve finansal tutum düzeyleri: Trakya Üniversitesi örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Nuriyev, N. ve Azizov, A. (2019). *Mental accounting: The impact of human psychology on financial decisions*. Economic and Social Development: Book of Proceedings, 1043-1050.

- Özçelik, H. (2018). *Bireysel yatırımcıların finansal yatırım tercihlerinin davranışsal finans açısından değerlendirilmesi: İstanbul ili örneği* (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Özdemir-Ocaklı, B. (2020). Finansal sosyal hizmet: Türkiye için yeni bir sosyal hizmet alanı. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 31(1), 279-302.
- Özdilek, E. ve Akal, M. (2020). Davranışsal ekonomi çerçevesinde Richard Thaler'in görüşleri. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 5(13), 240-250.
- Özkan, M. (2020). Mental muhasebenin finansal yönden değerlendirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, 30(161), 27-68.
- Pindyck, R. S. ve Rubinfeld, D. L. (2001) *Microeconomics*, Fifth ed. London: Prentice Hall.
- Rajagopal, P. ve Rha, J. Y. (2009). The mental accounting of time. *Journal of Economic Psychology*, 30, 772-781.
- Rine, C. M. ve LaBarre, C. (2020). Research, practice, and policy strategies to build financial capability for all. *Health & Social Work*, 45(2), 73-76.
- Scanlon, E. ve Sanders, C. (2017). Financial capability and asset Building: A transformational practice framework. *Advances in Social Work*, 18(2), 543-562.
- Sherraden M.S., Frey, J.J. ve Birkenmaier, J. (2016) Financial social work. J. Xiao (eds) *Handbook of Consumer Finance Research* In (pp.115-127). Cham: Springer.
- Silverman, Y. (2018). *Financial social work: A growing specialty in clinical social work*. Practice Perspectives, Summer. Available at: <https://socialworkmanager.org/wp-content/uploads/2018/09/Financial-Social-Work-A-Growing-Specialty-in-Clinical-Social-Work.pdf>
- Sui, L., Sun, L., ve Geyfman, V. (2020). An assessment of the effects of mental accounting on overspending behavior: An empirical study. *International Journal of Consumer Studies*, 1-14.
- Sümer, E. ve Aybar, Ş. (2016). Etkin piyasalar hipotezinin, finansal piyasaları açıklamadaki yetersizliği ve davranışsal finans. *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(2), 75-84.
- Tetik, N., Karadeniz, G., Margazieva, N. ve Altymyshev, S. (2015). Geleneksel finanstan davranışsal finansa: Hangi düşüncelerle harcama ve yatırım yaparız. *Reforma*, 3(67), 32-43.
- Thaler, R. H. (1999). Mental accounting matters. *Journal of Behavioral Decision Making*, 12(3), 183-206.
- Tufan, C. ve Sarıççek, R. (2013). Davranışsal finans modelleri, etkin piyasa hipotezi ve anomalilerine ilişkin bir değerlendirme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(2), 159-182.
- Wilcox, K., B. Vallen, L. Block, ve G. J. Fitzsimons (2009). Vicarious goal fulfillment: When the mere presence of a healthy option leads to an ironically indulgent decision. *Journal of Consumer Research*, 36(3), 380-393.

- Xiao, J. J. (2008). Applying behavior theories to financial behavior. J. J. Xiao (Ed.), *Handbook of consumer finance research* In (pp. 69–81). New York: Springer.
- Xiao, J. J. (2016). Consumer financial capability and wellbeing. J. Xiao (ed.) *Handbook of Consumer Finance Research* In (pp. 3-17). Cham: Springer.
- Vieira, E. F. S. (2012). What do we know about financial literacy? A literature review. *Marmara Journal Of European Studies*, 20(2), 23-38.
- Yalçın, K. C. (2010). Individuals' choices: Traditional and behavioral finance perspectives. *Journal of Academic Studies*, 46, 1-9.
- Yayar, R. ve Eker-Karaca, Ö. (2019). Davranışsal iktisat bağlamında kamu çalışanlarının tüketim davranış eğilimleri. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 19(1), 1-29.
- Yiğit, A. G. (2020). Promosyon çerçevesi ve zihinsel muhasebe üzerine bir analiz. N. Koç, M. Yiğit ve A. G. Yiğit (Ed.), *Ekonomik Tercihlere Davranışsal Yaklaşım İçinde* (ss. 15-28), Ekin Yayınevi.
- Zengin, O. (2019). Güçlendirme yaklaşımı temelli yeni bir kavram: Finansal sosyal hizmet. N. Aydeniz, S. Aslan, Y. Demirhan, M. Songur, Ö. Taylan, A. V. Koçal (Ed.), *ISEPA'19 Bildiriler Kitabı İçinde* (ss. 871-878) Diyarbakır: Dicle Üniversitesi
- Zhang, C. Y. ve Sussman, A. B. (2017). The role of mental accounting in household spending and investing decisions. Forthcoming in C. Chaffin (Ed.), *Client Psychology*. New York: Wiley, Chicago Booth Research Paper No. 19-07.
- Zhang, C. Y. ve Sussman, A. B. (2018). Perspectives on mental accounting: an exploration of budgeting and investing. *Financ. Plan. Rev.*